

બી.એડ. કૉલેજના તાલીમાર્થીઓની મૂલ્યાભિમુખતાનો અભ્યાસ

જામાભાઈ એ. દેસાઈ

અધ્યાપક,

જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન

પાલનપુર, જિ. બનાસકાંઠા

૧. પ્રસ્તાવના

આજે વિશ્વમાં પ્રગતિ દિવસેને દિવસે વધતી ગઈ છે અને માનવી પોતાની ઉચ્ચ સિદ્ધિ મેળવવા ગમે તેવા કાર્ય કરવામાં સંકોચ અનુભવતો નથી ત્યારે હિંસા, અત્યાચાર, દાણચોરી, ગુન્હાઓનું પ્રમાણ વધતું ગયું છે. આજે કોઈપણ વ્યક્તિ માટે ગમે તેવું ખરાબ કાર્ય કરવું એ સામાન્ય બાબત બની ગઈ છે. તેના માટે કોઈપણ કાર્ય પોતાની જરૂરિયાતોને સંતોષ આપવા માટે તે ગમે તેવા કાર્યો કરવા તૈયાર થઈ જાય ત્યારે પરિસ્થિતિ એવી સર્જાય છે કે એ માનવી ગમે ત્યારે આંતકવાદી કે ખરાબ વ્યક્તિ બનતા વાર નહીં લાગે. શું આપણું શિક્ષણ આજ પ્રકારના વ્યક્તિઓ બનતા અટકાવી ન શકે ? એટલે જો એક સફળ શિક્ષક જો પોતાના વિદ્યાર્થીઓ મૂલ્યો વિશેનું જ્ઞાન બાળપણથી જ આપતો આવે તો એ બાળક સારા-ખોટાનો ભેદ પારખતા શીખી જશે. આમ આ બાળક ધીરે ધીરે એક મૂલ્યવાન બનીને સમાજમાં બહાર આવશે. આ બાળકોનો તૈયાર કરવાવાળો એક શિક્ષક છે. ત્યારે આપણે એ તપાસવું અતિ આવશ્યક બની જાય છે કે ખુદ શિક્ષકમાં કેટલા અને કયા પ્રકારના મૂલ્યોનું સિંચન થયેલું છે.

આમ, પ્રસ્તુત અભ્યાસ દ્વારા શિક્ષકોની અંદર રહેલા મૂલ્યો જાણી શકાશે અને તેમના થકી જે યુવા ધન તૈયાર થવાનું છે તેના માટે આ સંશોધન પેપર ઉપયોગી નીવડી શકે તેમ છે.

૨. અભ્યાસના હેતુઓ

- મૂલ્યાભિમુખતાના સંદર્ભમાં બી.એડ ના તાલીમાર્થીઓનો અભ્યાસ કરવો.
- મૂલ્યાભિમુખતાના બી.એડ ના તાલીમાર્થીઓની જાતિ પર અસર તપાસવી.
- મૂલ્યાભિમુખતાના વિવિધ ઘટકોના સંદર્ભમાં તાલીમાર્થીઓનો અભ્યાસ કરવો.

૩. ઉત્કલ્પનાઓ

- Ho₁** બી.એડના તાલીમાર્થીઓના ધાર્મિક મૂલ્યો પ્રત્યે છોકરા અને છોકરીઓના સરાસરી પ્રાપ્તિાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
- Ho₂** બી.એડના તાલીમાર્થીઓના સામાજિક મૂલ્યો પ્રત્યે છોકરા અને છોકરીઓના સરાસરી પ્રાપ્તિાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
- Ho₃** બી.એડના તાલીમાર્થીઓના લોકશાહી મૂલ્યો પ્રત્યે છોકરા અને છોકરીઓના સરાસરી પ્રાપ્તિાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
- Ho₄** બી.એડના તાલીમાર્થીઓના સૌદ્રાંતિક મૂલ્યો પ્રત્યે છોકરા અને છોકરીઓના સરાસરી પ્રાપ્તિાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય.

- Ho₅** બી.એડના તાલીમાર્થીઓના આર્થિક મૂલ્યો પ્રત્યે છોકરા અને છોકરીઓના સરાસરી પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
- Ho₆** બી.એડના તાલીમાર્થીઓના જ્ઞાન અંગેના મૂલ્યો પ્રત્યે છોકરા અને છોકરીઓના સરાસરી પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
- Ho₇** બી.એડના તાલીમાર્થીઓના સુખાત્મક મૂલ્યો પ્રત્યે છોકરા અને છોકરીઓના સરાસરી પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
- Ho₈** બી.એડના તાલીમાર્થીઓના સત્તા મૂલ્યો પ્રત્યે છોકરા અને છોકરીઓના સરાસરી પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
- Ho₉** બી.એડના તાલીમાર્થીઓના કૌટુંબિક મૂલ્યો પ્રત્યે છોકરા અને છોકરીઓના સરાસરી પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
- Ho₁₀** બી.એડના તાલીમાર્થીઓના આરોગ્ય મૂલ્યો પ્રત્યે છોકરા અને છોકરીઓના સરાસરી પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય.

૪. સંશોધન પદ્ધતિ

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સર્વેક્ષણ પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો.

૫. વ્યાપવિશ્વ

પ્રસ્તુત અભ્યાસ સુરેન્દ્રનગર જિલ્લાની બી.એડ. કોલેજોમાં અભ્યાસ કરતાં તાલીમાર્થીઓથી વ્યાપવિશ્વ બને છે.

૬. નિદર્શ

પ્રસ્તુત વ્યાપવિશ્વનું પ્રતિનિધિત્વ કરે તેવો તાલુકાની નિદર્શ પસંદ કરવા માટે સુરેન્દ્રનગર જિલ્લાના વિવિધ તાલુકાઓમાંથી એક યાદચ્છિક પસંદગી કરવામાં આવી હતી જેમાં યાદચ્છિક રીતે એક કોલેજની પસંદગી કરવામાં આવી જેમાં ૨૫ છોકરા અને ૨૫ છોકરીઓ જૂમખા પદ્ધતિ દ્વારા તાલીમાર્થીઓને પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા.

આમ, પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં યાદચ્છિક અને જૂમખા પદ્ધતિ એમ મિશ્ર પદ્ધતિનો ઉપયોગ દ્વારા નિદર્શ પસંદ કરવામાં આવ્યો હતો.

૭. ઉપકરણ

બી.એડ.ના તાલીમાર્થીઓની મૂલ્યાંકિતમુખતા જાણવા માટે ‘તમને શું લાગે છે ?’ એવા પ્રશ્ન વાળી ડૉ. જી.જી. નકુમ દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલ પ્રશ્નાવલીનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો.

૮. માહિતીનું પૃથક્કરણ અને અર્થઘટન

અભ્યાસકે દરેક ચલ મુજબ પ્રાપ્ત કરેલ માહિતીના આધારે આવૃત્તિ વિતરણ તૈયાર કરી દરેકની સરાસરી, પ્રમાણ વિચલન, મધ્યસ્થ, પ્રમાણભૂત અને ક્રાંતિક ગુણોત્તર દ્વારા માહિતીનું પૃથક્કરણ કરવામાં આવ્યું હતું.

સારણી : ૧

બી.એડના તાલીમાર્થીઓના ધાર્મિક મૂલ્યાભિમુખતાના સરાસરી પ્રમાણ વિચલન, ક્રાંતિક ગુણોત્તર અને સાર્થકતા કક્ષા

ક્રમ	ચલ	સંખ્યા (N)	સરાસરી (M)	પ્રમાણ વિચલન (S.D)	પ્રમાણ ભૂલ (OD)	ક્રાંતિક ગુણોત્તર (C.R)	સાર્થકતાની કક્ષા
૧	ધાર્મિક મૂલ્યાભિમુખતા	૨૫	૧૨.૯૨	૩.૧૦૮	૦.૬૬૮	૩.૮૨	૦.૦૧
		૨૫	૧૦.૩૬	૨.૭૫૧			
૨	સામાજિક મૂલ્યાભિમુખતા	૨૫	૧૩.૫૬	૨.૦૨૨	૦.૬૨૩	૧.૬૪	NS
		૨૫	૧૫.૩૬	૩.૪૬૨			
૩	લોકશાહી મૂલ્યાભિમુખતા	૨૫	૧૩.૩૨	૨.૫૭૭	૦.૮૭૩	૩.૦૬૯	૦.૦૧
		૨૫	૧૬.૦૦	૨.૪૮૩			
૪	સૌદ્રાંતિક મૂલ્યાભિમુખતા	૨૫	૧૨.૬૪	૩.૩૦૨	૦.૮૨૬	૦.૫૮	NS
		૨૫	૧૨.૧૬	૨.૬૦૮			
૫	આર્થિક મૂલ્યાભિમુખતા	૨૫	૯.૫૬	૩.૬૭૫	૦.૭૦૭	૧.૧૩	NS
		૨૫	૧૦.૫૬	૨.૨૮૯			
૬	જ્ઞાન મૂલ્યાભિમુખતા	૨૫	૧૩.૦૪	૨.૮૯૩	૦.૬૫૫	૦.૪૧૯	NS
		૨૫	૧૩.૪૪	૩.૬૧૮			
૭	સુખાત્મક મૂલ્યાભિમુખતા	૨૫	૯.૪૮	૩.૨૫૪	૦.૮૭૨	૨.૫૬	૦.૦૫
		૨૫	૭.૨૪	૨.૭૧૨			
૮	સત્તા મૂલ્યાભિમુખતા	૨૫	૮.૩૬	૩.૧૨૦	૦.૬૩૮	૦.૬૪	NS
		૨૫	૮.૬૬	૨.૫૦૭			
૯	કૌટુંબિક મૂલ્યાભિમુખતા	૨૫	૧૪.૯૨	૩.૧૨૧	૧.૦૫૨	૧.૧૭૮	NS
		૨૫	૧૩.૬૮	૩.૨૪૯			
૧૦	આરોગ્ય મૂલ્યાભિમુખતા	૨૫	૧૨.૬૦	૨.૫૬૫	૦.૬૫૦	૦.૧૨૩	NS
		૨૫	૧૨.૫૨	૧.૯૩૯			

Ho₁ સારણી જોતા સ્પષ્ટ થાય છે કે, છોકરા અને છોકરી તાલીમાર્થીઓની ધાર્મિક મૂલ્યાભિમુખતાની સરાસરી અનુક્રમે ૧૨.૯૨ અને ૧૦.૩૬ મળે છે. તેમની વચ્ચે ક્રાંતિકગુણોત્તર ૩.૮૨ મળે છે. જે ૦.૦૧ કક્ષાએ સાર્થક છે. આથી, કહી શકાય કે છોકરા તાલીમાર્થીઓ છોકરી તાલીમાર્થીઓ કરતાં ધાર્મિક મૂલ્યાભિમુખતાની બાબતમાં વધારે જોવા મળે છે.

Ho₂ સારણી જોતા સ્પષ્ટ થાય છે કે, છોકરા અને છોકરી તાલીમાર્થીઓની સામાજિક મૂલ્યાભિમુખતાની સરાસરી અનુક્રમે ૧૩.૫૬ અને ૧૫.૩૬ મળે છે. તેમની વચ્ચે ક્રાંતિકગુણોત્તર ૧.૬૪ મળે છે. જે ૧.૬૬ કરતાં ઓછો છે. આથી સરાસરી વચ્ચેનો તફાવત સાર્થક નથી. સામાજિક મૂલ્યની બાબતમાં સાર્થક તફાવત જોવા મળતો નથી. આથી, કહી શકાય કે છોકરા તાલીમાર્થીઓ છોકરી તાલીમાર્થીઓ કરતાં સામાજિક મૂલ્યાભિમુખતાની બાબતમાં સમાન જોવા મળે છે.

Ho₃ સારણી જોતા સ્પષ્ટ થાય છે કે, છોકરા અને છોકરી તાલીમાર્થીઓની લોકશાહી મૂલ્યાભિમુખતાની સરાસરી અનુક્રમે ૧૩.૩૨ અને ૧૬.૦૦ મળે છે. તેમની વચ્ચે ક્રાંતિકગુણોત્તર ૩.૦૬૯ મળે છે. જે ૦.૦૧ કક્ષાએ સાર્થક છે. આથી,

કહી શકાય કે છોકરી તાલીમાર્થીઓ છોકરા તાલીમાર્થીઓ કરતાં લોકશાહી મુલ્યભિમુખતાની બાબતમાં વધારે જોવા મળે છે.

Ho₄ સારણી જોતા સ્પષ્ટ થાય છે કે, છોકરા અને છોકરી તાલીમાર્થીઓની સૌદર્યાત્મક મૂલ્યાભિમુખતાની સરાસરી અનુક્રમે ૧૨.૬૪ અને ૧૨.૧૬ મળે છે. તેમની વચ્ચે ક્રાંતિકગુણોત્તર ૦.૫૮ મળે છે. જે ૧.૯૬ કરતા ઓછો છે. આથી સરાસરી વચ્ચેનો તફાતવ સાર્થક નથી. આથી, કહી શકાય કે છોકરા તાલીમાર્થીઓ છોકરી તાલીમાર્થીઓ કરતાં સૌદર્યાત્મક મુલ્યભિમુખતાની બાબતમાં સમાન જોવા મળે છે.

Ho₅ સારણી જોતા સ્પષ્ટ થાય છે કે, છોકરા અને છોકરી તાલીમાર્થીઓની આર્થિક મૂલ્યાભિમુખતાની સરાસરી અનુક્રમે ૯.૫૬ અને ૧૦.૫૬ મળે છે. તેમની વચ્ચે ક્રાંતિકગુણોત્તર ૧.૧૩ મળે છે. જે ૧.૯૬ કરતા ઓછો જોવા મળે છે. આથી સરાસરી વચ્ચેનો તફાતવ સાર્થક નથી. આથી, કહી શકાય કે છોકરા તાલીમાર્થીઓ છોકરી તાલીમાર્થીઓ કરતાં આર્થિક મુલ્યભિમુખતાની બાબતમાં સમાન જોવા મળે છે.

Ho₆ સારણી જોતા સ્પષ્ટ થાય છે કે, છોકરા અને છોકરી તાલીમાર્થીઓની જ્ઞાન મૂલ્યાભિમુખતાની સરાસરી અનુક્રમે ૧૩.૦૪ અને ૧૩.૪૪ મળે છે. તેમની વચ્ચે ક્રાંતિકગુણોત્તર ૦.૪૧૯ મળે છે. જે ૧.૯૬ કરતા ઓછો જોવા મળે છે. આથી સરાસરી વચ્ચેનો તફાતવ સાર્થક નથી. આથી, કહી શકાય કે છોકરા તાલીમાર્થીઓ છોકરી તાલીમાર્થીઓ કરતાં જ્ઞાન મુલ્યભિમુખતાની બાબતમાં સમાન જોવા મળે છે.

Ho₇ સારણી જોતા સ્પષ્ટ થાય છે કે, છોકરા અને છોકરી તાલીમાર્થીઓની સુખાત્મક મૂલ્યાભિમુખતાની સરાસરી અનુક્રમે ૯.૪૮ અને ૭.૨૪ મળે છે. તેમની વચ્ચે ક્રાંતિકગુણોત્તર ૨.૫૬ મળે છે. જે ૦.૦૫ કક્ષાએ સાર્થક છે. આથી, કહી શકાય કે છોકરા તાલીમાર્થીઓ છોકરી તાલીમાર્થીઓ કરતાં સુખાત્મક મુલ્યભિમુખતાની બાબતમાં સમાન જોવા મળે છે.

Ho₈ સારણી જોતા સ્પષ્ટ થાય છે કે, છોકરા અને છોકરી તાલીમાર્થીઓની સત્તા મૂલ્યાભિમુખતાની સરાસરી અનુક્રમે ૮.૩૬ અને ૮.૯૬ મળે છે. તેમની વચ્ચે ક્રાંતિકગુણોત્તર ૦.૬૪ મળે છે. જે ૧.૯૬ કરતા ઓછો જોવા મળે છે. આથી સરાસરી વચ્ચેનો તફાતવ સાર્થક નથી. આથી, કહી શકાય કે છોકરા તાલીમાર્થીઓ છોકરી તાલીમાર્થીઓ કરતાં સત્તા મુલ્યભિમુખતાની બાબતમાં સમાન જોવા મળે છે.

Ho₉ સારણી જોતા સ્પષ્ટ થાય છે કે, છોકરા અને છોકરી તાલીમાર્થીઓની કૌટુંબિક મૂલ્યાભિમુખતાની સરાસરી અનુક્રમે ૧૪.૯૨ અને ૧૩.૬૮ મળે છે. તેમની વચ્ચે ક્રાંતિકગુણોત્તર ૧.૧૭૮ મળે છે. જે ૧.૯૬ કરતા ઓછો જોવા મળે છે. આથી સરાસરી વચ્ચેનો તફાતવ સાર્થક નથી. આથી, કહી શકાય કે છોકરા તાલીમાર્થીઓ છોકરી તાલીમાર્થીઓ કરતાં કૌટુંબિક મુલ્યભિમુખતાની બાબતમાં સમાન જોવા મળે છે.

Ho₁₀ સારણી જોતા સ્પષ્ટ થાય છે કે, છોકરા અને છોકરી તાલીમાર્થીઓની આરોગ્ય મૂલ્યાભિમુખતાની સરાસરી અનુક્રમે ૧૨.૬૦ અને ૧૨.૫૨ મળે છે. તેમની વચ્ચે ક્રાંતિકગુણોત્તર ૦.૧૨૩ મળે છે. જે ૧.૯૬ કરતા ઓછો જોવા મળે છે. આથી સરાસરી વચ્ચેનો તફાતવ સાર્થક નથી. આથી, કહી શકાય કે છોકરા તાલીમાર્થીઓ છોકરી તાલીમાર્થીઓ કરતાં આરોગ્ય મુલ્યભિમુખતાની બાબતમાં સમાન જોવા મળે છે.

૯. તારણો

- બી.એડના તાલીમાર્થીઓ ધાર્મિક મૂલ્ય પ્રત્યે છોકરા તાલીમાર્થીઓ છોકરી તાલીમાર્થીઓ કરતાં ધાર્મિક મૂલ્યની બાબતમાં વધારે હકારાત્મક છે.
- બી.એડના તાલીમાર્થીઓ સામાજિક મૂલ્ય પ્રત્યે છોકરા તાલીમાર્થીઓ છોકરી તાલીમાર્થીઓ કરતાં સામાજિક મૂલ્યની બાબતમાં સમાન છે.
- બી.એડના તાલીમાર્થીઓ લોકશાહી મૂલ્ય પ્રત્યે છોકરી તાલીમાર્થીઓ છોકરા તાલીમાર્થીઓ કરતાં લોકશાહી મૂલ્યની બાબતમાં વધારે હકારાત્મક છે.

- બી.એડના તાલીમાર્થીઓ સૌદર્યાત્મક મૂલ્ય પ્રત્યે છોકરા તાલીમાર્થીઓ છોકરી તાલીમાર્થીઓ કરતાં સૌદર્યાત્મક મૂલ્યની બાબતમાં સમાન છે.
- બી.એડના તાલીમાર્થીઓ આર્થિક મૂલ્ય પ્રત્યે છોકરા તાલીમાર્થીઓ છોકરી તાલીમાર્થીઓ કરતાં આર્થિક મૂલ્યની બાબતમાં સમાન છે.
- બી.એડના તાલીમાર્થીઓ જ્ઞાન મૂલ્ય પ્રત્યે છોકરા તાલીમાર્થીઓ છોકરી તાલીમાર્થીઓ કરતાં જ્ઞાન મૂલ્યની બાબતમાં સમાન છે.
- બી.એડના તાલીમાર્થીઓ સુખાત્મક મૂલ્ય પ્રત્યે છોકરા તાલીમાર્થીઓ છોકરી તાલીમાર્થીઓ કરતાં સુખાત્મક મૂલ્યની બાબતમાં વધારે હકારાત્મક છે.
- બી.એડના તાલીમાર્થીઓ સત્તા મૂલ્ય પ્રત્યે છોકરા તાલીમાર્થીઓ છોકરી તાલીમાર્થીઓ કરતાં સત્તા મૂલ્યની બાબતમાં સમાન છે.
- બી.એડના તાલીમાર્થીઓ આરોગ્ય મૂલ્ય પ્રત્યે છોકરા તાલીમાર્થીઓ છોકરી તાલીમાર્થીઓ કરતાં આરોગ્ય મૂલ્યની બાબતમાં સમાન છે.

૧૦. ઉપસંહાર

પ્રસ્તુત અભ્યાસ પરથી મૂલ્યાભિમુખતાના જે-જે ઘટકો ઊભરી આવ્યા છે તે ઘટકો પૈકી સામાજિક, સૌદર્યાત્મક, આર્થિક, જ્ઞાન, સત્તા, કૌટુંબિક અને આરોગ્ય મૂલ્યો તાલીમાર્થીઓ છોકરા અને છોકરીઓમાં સમાન જોવા મળે છે. જયારે ધાર્મિક અને સુખાત્મક મૂલ્યોની બાબતમાં છોકરા તાલીમાર્થીઓ વધુ હકારાત્મક ધરાવે છે અને લોકશાહી મૂલ્યોમાં છોકરી તાલીમાર્થીઓ વધુ હકારાત્મક ધરાવે છે. આ માટે શિક્ષકો, આચાર્યો, વાલીઓ, સમાજના અગ્રણીઓ વ્યક્તિઓ, સાધુ-સંતો અને શિક્ષણનીતીઓ દ્વારા જે જે મૂલ્યાભિમુખતાની બાબતમાં વધારે ધ્યાન આપવામાં આવે તો વિદ્યાર્થીઓનો શિક્ષણકાર્ય દરમિયાન મૂલ્યોનું સિંચન થઈ શકે. આ ઉપરાંત શિક્ષણકાર્ય દરમિયાન જે-તે બાબતને લક્ષ્યમાં રાખીને શિક્ષણકાર્ય કરે તો વિદ્યાર્થીઓ મૂલ્યોના ઘટકોમાં ભિન્નતા આપવામાં ઘટાડો લાવી શકાય.

સંદર્ભસૂચિ

1. Shukla, Satish Prakash S.(2010). Education Psychology (Guj.) Aggarwal Principle and Techniques of Teaching and Learning –J. C. Agrawal Publication.
2. _____. (2011) Excel-The best way of Data Analysis (Guj.) Kshiti Principle and Techniques of Teaching and Learning –J. C. Agrawal Publication.
3. Siddhu, K.S., (1990). Methodology of Research in Education. New Delhi: Sterling Publishers (P) Ltd.
4. Sukhia, S. P., Mehrotra, P.V. and Mehrotra, R.N. (1974). Elements of Educational Research, (Third Edition), (New Delhi: Allied Publishers Pvt. Ltd.